

kerk en leven een "apart" medium^(*)

marcel de roover

"...Daarop sprak Hij tot hen: Gaat uit over de hele wereld en verkondigt het evangelie aan de hele schepping" (Mc.16,16). Bij Zijn verschijning aan de leerlingen gaf Christus hen deze opdracht mee. Ter realisatie hiervan hebben de Kerk en miljoenen gelovigen vanaf het begin en door alle tijden heen de bestaande communicatietechniek in praktijk gebracht. Want ondanks het feit dat diezelfde Kerk in het verleden (en dit onder invloed van bepaalde tijdsomstandigheden) allerlei media-initiatieven heeft gefnuikt, is zij er zich van bewust dat de media een belangrijke factor zijn in het *socialisatieproces* en onmisbaar zijn voor de *geloofscommunicatie*.

In de middeleeuwse samenleving werd de kerkelijke nieuwsverspreiding voornamelijk waargenomen door de zogenaamde *kerkespraak*. Voor, tijdens of na de godsdienstoefening werden de kerkgangers vanop de kansel op de hoogte gebracht van allerlei zaken van kerkelijk-religieuze aard. Bij de opkomst van de lokale (katholieke) pers gingen de pastoors er toe over de kerkberichten als nieuws aan de kranten en dekenij- of bisdombladen aan te bieden. Tot slot zouden de parochieblaadjes ontstaan, die in den beginne werden uitgegeven door de dorpspastoor, een deken, klooster of abdij.

In Vlaanderen heeft het verschijnsel "parochieblad" een uitzonderlijke ontwikkeling gekend. Deze heeft er toe geleid dat in de Vlaamse bisdommen zo goed als geen afzonderlijke parochieblaadjes meer bestaan. Daarentegen kent men hier een centraal samengesteld *interdiocesaan kerkblad* met een plaatselijke parochiebladzijde. Deze publikatie, die officieel de naam *Kerk en Leven* voert, is voor Jan met de pet (net omwille van die ene pagina met parochieel nieuws) beter gekend als *Het Parochieblad*. Door de jaren heen is deze publikatie uitgegroeid tot een algemeen informatieblad dat bericht over gebeurtenissen en ontwikkelingen binnen de Katholieke Kerk en de christelijke gemeenschap, maar dat ook aan het wereldwijde nieuws aandacht besteedt. Dat Kerk en Leven kan worden betiteld als een hedendaagse emanatie van de "gaat en onderwijst alle volkeren"-beweging staat voor wie het blad van naderbij bekijkt als een paal boven water. Omwille van de bijzondere ontstaan- en ontwikkelingsgeschiedenis is het tevens een zeer "apart medium" geworden.

VAN EEN MOSTERDZAADJE

Momenteel pronkt het in 1941 geboren Kerk en Leven met een oplage van om en bij de 770.000 exemplaren. In België scoort geen enkel *abonnementen*-blad (het periodiek kent geen losse verkoop) hoger. De wordingsgeschiedenis van het blad gaat echter terug tot de kerkelijk-journalistieke situatie van de

voor- en tussenoerlogse jaren. Overal ten lande doken toen als ideeën van schrijfgrage religieuze parochie- of kerkblaadjes op als hulpmiddelen bij de geloofsverspreiding en -verdediging. Tevens wenste men hiermede de gelovigen te begeleiden in hun consumptie van de opkomende "opiniemachten". Omdat niet iedereen kon worden bereikt in het kerkgebouw, werd een beroep gedaan op de communicatiemedia, die voor het pastoraal van de begindecennia van de twintigste eeuw enorm aan waarde wonnen.

In het midden van de jaren dertig vatten de paters Dominikanen *Smets* (Antwerpen), *Morlion* (Brussel) en *Janssens* (Gent) het plan op om gezamenlijk artikels te schrijven. Aldus ontstond een soort persdienst die systematisch "materiaal" bezorgde aan de verschillende redacties. Het triumviraat bleef aan de slag tot 1940. Op dat ogenblik was het ideologisch uit elkaar gegroeid. Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog hielden de meeste parochieblaadjes bovendien op te bestaan.

In 1937 was pater Janssens directeur geworden van het *Actiecomité voor God*, dat te Gent werkte aan de verchristelijking van de bevolking. Omwille van de bezetter werd het Actiecomité omgedoopt in het neutraler klinkende *Studiecentrum voor Zieleszorg en Predicatie*. In februari 1941 zou pater Janssens via dit Studiecentrum *De Stem uit het Vaderhuis* uitbrengen. Het vier bladzijden tellende kerkblad werd gedrukt in de eigen drukkerij Veritas te Gent en werd aanvankelijk om de 14 dagen op 18.000 exemplaren verspreid in 18 parochies. *De Stem uit het Vaderhuis* kende een gestadige groei en vanaf 1942 werden zelfs zo'n 25 à 30.000 nummers verzonden naar de tewerkgestelden in Duitsland.

... TOT EEN BOOM GROTER DAN ALLE TUINGEWASSEN

Na de bevrijding in 1944 werd pater Janssens pastoor van de Sint-Anna parochie op de Antwerpse linkeroever. Samen met hem verhuisde ook het Studiecentrum voor Zieleszorg en Predicatie naar de Scheldestad. Vanaf 1945 kwam het persgebeuren definitief in het centrum van pater Janssens' belangstelling te staan. Onder zijn impuls werd het Studiecentrum uitgebouwd tot een orgaan dat de strijd aanbod tegen de "slechte" pers, en dat de katholieke pers promoveerde.

Het vormen van een "persgeweten" bij de zonen en dochters van de Katholieke Kerk vormde hierbij een zeer voorname en dringende opdracht. Om voornoemde taken tot een goed einde te brengen, beschikte het Studiecentrum over drie diensten. Het verzamelen en proeflezen van alle mogelijke geschriften die in het land verschenen, was de taak van de *Documentatiedienst*. *De Pastorale Hulpactie* beoogde door het ter beschikking stellen van werkmateriaal en informatie de parochiepriesters te helpen bij het inrichten van speciale plechtigheden.

De derde peiler van het Studiecentrum was de *Dienst Parochiebladen*. Om gans Vlaanderen kennis te laten nemen van de katholieke vorming en voorlichting waaraan de paters Dominikanen werkten, bediende pater Janssens zich van een Trojaans paard: "*Kerkelijk leven*" genaamd. Dit nieuwe kerkblad dat in 1946 boven de doopvont werd gehouden, bezat een eenvoudige doch zeer originele (en zoals later zou blijken tevens succesvolle) formule:

het opnemen van algemene maar ook van plaatsgebonden informatie. Alle abonnees zouden eenzelfde blad in handen krijgen met uitzondering van één pagina die zeer specifiek parochieel (en gemeentelijk) nieuws zou bevatten. Onder het mom dat men voor elke parochie een eigen parochieblad zou afleveren, werd bij de geabonneerden alsof algemene informatie binnengesmokkeld. Iedereen die enigszins vertrouwd was met de uitgeverwereld gaf geen cent voor dit unieke concept. Men voorspelde zoveel organisatorische en technische problemen dat "commerciële zelfdoding" het resultaat zou zijn. Slechts de paters van het Studiecentrum geloofden in de haalbaarheid van hun project en zouden met man en macht de grote doorbraak van Kerkelijk Leven forceren.

De tactiek die men volgde om het nieuwe parochieblad te lanceren, was al even origineel als de formule van het blad. Men zou de pastoor een blad aanbieden dat zo flexibel moest zijn dat het aan de noden van *elke* parochieherder kon voldoen.

Eens dat Kerkelijk Leven zijn sympathie had gewonnen, zou deze zelf wel abonnementen ronselen op zijn parochie. Om "hun" blad-op-maat samen te stellen, konden de priesters opteren voor een wisselende periodiciteit, een bepaald aantal pagina's, een zekere hoeveelheid parochienieuws, het laten drukken van de parochiekroniek door de uitgever of door een eigen plaatselijke drukker, een blad met of zonder een parochietitel... en als gevolg hiervan ook voor een aangepaste abonnementsprijs. Als zeer welwillende producent was het Studiecentrum ten allen tijde bereid iets te wijzigen aan zijn standaard-productie als hiermede een nieuwe klant kon worden ingelijfd. Door toedoen van deze keuzemogelijkheden kende het blad een voorheen ongekende uitbreiding.

Het aanbieden van Kerkelijk Leven aan en het overtuigen van de priesters van de pastorale waarde van het parochieblad was de taak van de paters Emmericks, Quaghebuer, Cuypers, De Sutter en Dirken. Zij reisden als volleeerde vertegenwoordigers alle Vlaamse pastorieën af op zoek naar afnemers voor Kerkelijk Leven. Door type-preken i.v.m. het parochieblad te verspreiden, trachtten zij de taak van de pastoor om intekeningen op het parochieblad te verzamelen te verlichten. Desgewenst beklommen de initiatiefnemers zelf het preekgestoelte om de parochianen toe te spreken.

Hierbij lieten zij niet na om hun toehoorders er attent op te maken dat de benaming "parochieblad" eigenlijk veel te eng was als omschrijving van hun geesteskind. *Parochieblad* was Kerkelijk Leven slechts in zoverre het de plaatselijke bijzondere berichten omtrent het parochiaal leven in al zijn uitingen in de belangstelling van iedereen plaatste.

Kerkelijk Leven was tevens een *aankondigings*blad (louter zakelijke en/of gemeentelijke informatie); een *godsdienstig* blad (kweken van een integraal katholiek denken, voelen en handelen); een *parochiaal* blad (*de* schakel tussen parochianen onderling, maar vooral tussen priester en gelovigen); een *verweer*blad (de kerkvijandige pers te lijf gaan); en een *penetratie*blad (contact bewerkstelligen met de zorgkinderen van de parochiale familie en met de niet-gelovigen).

In de na-oorlogse jaren zou de uitgave onder de titel Kerkelijk Leven (standaard 4 blz., 29x39 cm) veel meer succes kennen dan de pionier De Stem uit

het Vaderhuis (4 blz., 21 x 30 cm), dat qua inhoud identiek was maar geen parochienieuws bevatte. De parochieblad-familie zou echter niet beperkt blijven tot beide voornoemde titels en hun respectievelijke edities. In de loop der jaren werden nieuwe titels op de markt gebracht en adopteerde het Studiecentrum enkele bladen.

Met E.H. Calmeyn (Bisdom Mechelen) werd in 1947 een overeenkomst gesloten om *Onze Plicht* (2 blz., 30 x 21 cm) te laten uitgeven door het Studiecentrum. Het parochieblad *Opstand* werd opgenomen in deze uitgave. Datzelfde jaar werd *Ons Parochieblad* (8 blz., 21 x 31 cm) gelanceerd als de verkleinde versie van Kerkelijk Leven. Inhoudelijk was dit blad identiek aan het moederblad. Het bezat echter het ideale formaat om de parochies er zelf teksten op te laten stencilen. Van de collega's uit de Ploegstraat nam het Studiecentrum in de volgende jaren de uitgave van *De Ster* over. In 1952 werd onder de benaming *Parochieleven* (4 blz., 59 x 43 cm) een op krantenformaat maar advertentieloze variante van Kerkelijk Leven gelanceerd.

EXTRAMURALE ACTIVITEITEN

Onder leiding van pater Janssens' briljante management zwermden de parochiebladen uit over gans Vlaanderen. Via het in 1947 opgerichte *Steunfonds* (gespijzigd door giften en een solidariteitsbijdrage van de grotere - en dus vermogende - parochies) verleende hij de kleinere en minder begoede parochies financiële steun bij de verspreiding van een parochieblad. Vanaf 1949 zou een rondreizende *Perstentoonstelling* de katholieke media en Kerkelijk Leven in het bijzonder onder de aandacht brengen van het Vlaamse Volk.

Datzelfde jaar nam het Studiecentrum zijn intrek in de nieuwe gebouwen aan de Halewijnlaan. Enkele jaren later (1953) werd onder impuls van pater Janssens de drukkerij *N.V. Halewijn* opgericht. Om de gebouwen en een rotatiepers te financieren (begin 1954) werden door de N.V. Halewijn aandelen op de markt gebracht, die voornamelijk door de pastoors en de parochies werden opgekocht. Alhoewel de drukkerij Halewijn juridisch niet bij het Studiecentrum hoorde, kon men toch gewagen van een "huisdrukkerij". In de Raad van Beheer zetelden zowat dezelfde personen die ook in het Studiecentrum de touwtjes in handen hadden. Bovendien belendden haar gebouwen aan deze van het Studiecentrum en werden de orderboeken bijna uitsluitend door parochiebladen en ander drukwerk van het Studiecentrum gevuld. Na enkele jaren zou de N.V. Halewijn zelfs de officiële uitgever worden van het parochieblad.

Een onderzoek naar de situatie van de katholieke media doet pater Janssens in het begin van de jaren vijftig besluiten dat de katholieke pers te braaf is en een ondervertegenwoordiging kent in de persorganisaties. Bovendien wordt ze niet optimaal benut in de strijd voor het geloof. Kardinaal Van Roey zal de pater dientengevolge aanzoeken om via het Studiecentrum en Kerkelijk Leven de *Katholieke Persactie* nieuw leven in te blazen. Als eerste resultaten van deze werking zagen het "Jaarboek van de Katholieke pers in België" (1952) en de "Vereniging van de Uitgevers van de Katholieke Periodieke Pers" (1953) het licht.

INKRIMPEN EN TOCH UITBREIDEN

In hun ijver om elke pastoor die aan "zijn" parochieblad iets veranderd wilde zien ter wille te zijn, kwam het Studiecentrum met een onoverzichtelijk aantal verschillende edities te zitten. Op een bepaald ogenblik werden zes verschillende parochiebladen uitgegeven met elk nog een aantal varianten. Een rationalisatie van het parochiebladenbestand drong zich op. Alleen "the fittest" zou overleven. Met dit ene blad hoopten de uitgevers onder andere een sterkere machtsfactor te zijn in de vorming van de openbare opinie. Verder werd getracht het redactionele werk te verlichten. Meteen zouden ook heel wat technische problemen verdwijnen. Uiteraard zou deze herstructurering ook op financieel gebied een positief resultaat opleveren. Het eerste slachtoffer van deze operatie was De Stem uit het Vaderhuis. Wegens te lage oplagecijfers werd het door Kerkelijk Leven opgeslorpt. In 1951 zou dit tevens Onze Plicht en in 1953 De Ster overkomen.

Het afslankingsproces werd vooral door *E.H. Raymond Roelandts* (die vanaf 1959 aan het hoofd van het Studiecentrum kwam) voltrokken. Hij speelde vooral het volledig-zijn van de editie "Kerkelijk Leven op twaalf bladzijden" uit om andere (mindere) uitgaven stop te zetten. Voormelde editie was de enige die de speciale bisdombladzijde en minstens zes pagina's kerkelijke lectuur bevatte. Door gaandeweg de keuzemogelijkheden van de priesters te beperken, restten uiteindelijk slechts Ons Parochieblad en Kerkelijk Leven. Het grotere formaat dat op druktechnisch gebied een aantal voordelen bevat, maakte dat Kerkelijk Leven het lijf-aan-lijf gevecht met Ons Parochieblad heeft gewonnen. Dit laatste ging in 1960 voor de bijl. Vanaf 1965 ontvingen al de parochies de editie Kerkelijk Leven op twaalf bladzijden.

Anno 1988 wordt het parochieblad afwisselend op 16 en 24 bladzijden uitgegeven op het handige tabloïd-formaat. Men kan nog beschikken over de volgende variaties: men neemt de volledig bedrukte editie zonder parochienieuws: de parochietekst (maximaal 3 bladzijden) wordt te Antwerpen gedrukt; of men laat een blad met een halve of hele blanco pagina afleveren om naderhand zelf de parochiekroniek bij te drukken. De diocesane bladzijde is deze van het bisdom waaronder de abonnee ressorteert.

Tegelijk met het rationalisatiebeleid trachtte het Studiecentrum ook een monopoliepositie uit te bouwen voor zijn parochieblad. Vooreerst poogde men door een continue propagandastroom de parochies waar nog geen parochieblad verscheen of die zelf een blaadje uitgaven, te "bekeren". Verder werd getracht de lokale krantjes die wat parochienieuws opnamen, buiten strijd te stellen. Ook door overname- en samenwerkingsakkoorden wist het Studiecentrum haar macht uit te breiden. In 1965 leverde de overname van de grootste concurrent, het Brusselse *Het kruis*, zo'n 70.000 additionele abonnementen op. Voorheen (1960) werden o.a. akkoorden bereikt zoals dit met de Diestse familie Borgers om *Het hagelands Nieuws* uit te geven. Geleidelijk aan nam in dit blad de religieuze informatie de overhand op het regionale nieuws. Vanaf 1957 troffen de lezers van Het Hagelands Nieuws, net zoals de andere Vlaamse parochies, Kerkelijk Leven aan in de bus. Van 1964 tot 1974 werd op vraag van de aalmoezenier van de binnenschippers de *Schippersbo-*

de gedrukt. Op verzoek van de aalmoezenier van de kliniek van Peer werd een tijd lang een gasthuisnummer verzorgd. Deze speciale nummers vormden een uitstekend introductiemiddel voor het parochieblad in moeilijk bereikbare milieus. Na verloop van tijd werden ze opgeheven ten voordele van de "normale" parochieblad-versie.

Een gebied waar het Studiecentrum nog enige activiteiten kon ontplooiën, lag in het veroveren van de franssprekende parochies. In de jaren veertig en vijftig verschenen wel enkele franstalige godsdienstige bladen (b.v. 'Appel des cloches en Dimanche). Dit waren echter geen echte parochiebladen. De uitgevers van Kerkelijk Leven en *La Croix de Belgique* zouden in 1959 rond de tafel gaan zitten en werkten plannen uit om samen vanaf 1960 een tweetalig blad uit te geven (dat voornamelijk voor Brussel bestemd was). De hoge kosten van de algemene bedeling ervan, het geringe succes van de persoonlijke abonnering en de onbeduidende oplage zouden in 1969 *La Croix + Kerkelijk Leven* de strop om de hals doen. Het tweetalige blad verloor bovendien elke bestaansreden, toen ook pastoraal in de hoofdstad werd georganiseerd per taalrol. In de Kerk en Leven-editie van het aartsbisdom Mechelen-Brussel zou later speciaal voor de inwoners van de hoofdstad de bladzijden *Kerk in Brussel* worden ingelast met nieuwtjes uit de metropool.

VLAANDERENS HEILIGE DRIEVULDIGHEID

In het midden van de jaren vijftig leefde bij de redactie van Kerkelijk Leven de idee dat men in de eerste plaats er niet voor moest bezorgd zijn het alleen-zaligmakende-weekblad-voor-katholieken samen te stellen. Men diende in tegendeel een ambassadeur van de katholieke leer op de markt te brengen. Concreet betekende dit dat men ook "onverschilligen" en "niet-katholieken" moest trachten te bereiken, en dat het blad zich diende te ontpoppen tot een *algemeen* kerkelijk nieuws- en opinieblad dat bericht over elk aspect van het kerkelijk leven. In praktijk vertaalde deze visie zich als informeren over het parochiale en diocesane leven, en de grote wereldkerk. Het was pater Janssens die reeds zeer vroeg op de fenomenale vondst kwam om de attractiviteit van Kerkelijk Leven op te schroeven door per parochie berichten op te nemen die deze gemeenschap in het bijzonder zouden interesseren. Deze berichten zouden worden verzameld, opgesteld en doorgezonden naar de centrale redactie door de parochiale geestelijkheid. De *parochiebladzijde*, het uithangbord van Kerkelijk Leven, was meteen geboren.

Kerkelijk Leven wou echter ook een venster zijn waardoor men kon kijken naar het leven in de bisdommen. De eerste jaren zouden de redacteurs zelf op zoek moeten gaan naar bisdomnieuws. Dit vonden zij o.a. in de diocesane informatiebladen, via persoonlijke contacten, e.d. De bisdommen bleven immers afzijdig van de activiteiten van het Studiecentrum. Technische problemen belemmerden dat het diocesane nieuws op een afzonderlijke bladzijde zou verschijnen. Vanaf 1953 zou Kerkelijk Leven eenmaal in de maand op 8 bladzijden verschijnen met een aparte diocesane *kroniek*. Stilaan gingen de bisdommen het parochieblad erkennen als een waardevol communicatiemiddel met de gelovigen. In 1959 zou Kerkelijk Leven dan ook een (*inter*)*diocesaan* blad worden. De stuwende kracht achter deze hervorming was Mon-

seigneur De Smedt, die vanaf september 1959 één pagina van Kerkelijk Leven ging gebruiken als officieel orgaan van het bisdom Brugge. De andere bisdommen zouden in de loop der jaren dit voorbeeld volgen. De bisdomkroniek werd vanaf nu geredigeerd door de "parochieblad-verantwoordelijke" van de respectievelijke bisdommen en werd slechts afgedrukt in de nummers die in een bepaald bisdom werden verspreid.

De resterende pagina's van Kerkelijk Leven werden gevuld met berichten over de *Belgische, Europese of Wereldkerk*. Het blad bezat alzo een "heilige drieëenheid". Aan dit concept zou onder geen beding nog mogen worden geraakt. Het was immers de toverformule van het blad.

In 1955 formuleerde het Studiecentrum plannen om *decanale redacties* in het leven te roepen. Deze zijn echter nooit echt operationeel geworden in de zin dat er voor hen een aparte bladzijde werd vrijgehouden. De decanale berichten werden wel opgenomen in de "medegedeeld"-rubrieken en op de parochiebladzijden. Ongeveer gelijktijdig met voormelde idee, ontvouwde men de blauwdruk van een *redactie voor de niet-praktiserende*. Deze redacteurs zouden een speciaal blad moeten ontwerpen dat de plaatselijke parochie op een "andere" wijze zou introduceren bij de misverzuimende medeparochianen. Van het penetratieblad *Nieuws van Uw Parochie* zouden slechts enkele nummers van de persen rollen, en dit reeds op een moment dat de inhoud van de algemene pagina's nog niet volledig was bepaald.

NAAMS- EN BELEIDSVERANDERING

Een samenloop van omstandigheden zou er toe leiden dat in 1959 het Studiecentrum voor Zielezorg en Predicatie en de N.V. Halewijn in handen kwamen van de Vlaamse bisdommen. Verrassend genoeg zorgde de overname niet voor noemenswaardige veranderingen aan de Halewijnlaan. Zowat iedereen behield zijn vroegere job en oefende die op dezelfde wijze uit.

Inhoud en vorm van Kerkelijk Leven bleven gelijk. Aan de top van het Studiecentrum moest pater Janssens de vlag strijken voor een nieuwe beheerder. Dit werd E.H. Raymond Roelandts, die als proost van de sociale werken in de Nationalestraat actief was. De eerste jaren na zijn benoeming tot directeur was E.H. Roelandts ook de enige vaste redacteur van Kerkelijk Leven. In 1963 kreeg hij de steun van E.H. *Felix Dalle*, die de functie van hoofdredacteur zou waarnemen. Twee jaar later vervoegde de pater Assumptionist *Jan Teuwen* (voorheen verbonden aan Het Kruis) de redactiestaf.

Met de komst van Felix Dalle werd Kerkelijk Leven in een nieuwe kleedje gestoken. Zowel inhoudelijk als vormelijk werd er "gesleuteld" aan het blad. Vanaf 1964 zou de affectieve band tussen lezer en blad, die wat verloren was gegaan bij de standaardisatie van het parochieblad, worden hersteld. De parochieteksten zouden onder een *eigen parochiehoofding* op de achterpagina van het blad worden aangebracht. Dit zou vervolgens averechts worden gevouwen zodanig dat de laatste pagina nu de frontpagina, en de eigenlijke titelpagina hekkesluis werd. Technische en organisatorische problemen lagen mede aan de basis van dit omgekeerde plooiwerk. Bij de posterijen zag men nu tevens in een oogopslag welke stapel parochiebladen voor welke gemeen-

te waren bestemd. Voor de post bestaat "Kerkelijk Leven" als titel trouwens niet. Hier beschouwt men de parochie-edities als afzonderlijke tijdschriften.

In de bewogen jaren zestig richtte ook het parochieblad zich naar de nieuwe bakens die door het Tweede Vaticaans Concilie werden uitgezet. Het decreet Inter Merifica zou er toe leiden dat vanaf 1967 de titel van het parochieblad wijzigde: "Kerkelijk Leven" werd "*Kerk en Leven*". De enkele lettertjes verschil kondigden op redactioneel vlak echter enkele voorname wijzigingen aan. Het blad ging zijn inhoud verruimen en zou niet enkel berichten over de kerkelijke wereld, maar zou voortaan "de kerk in de wereld" als maatstaf kiezen.

ABONNERING EN OPLAGE

De grote "boom" van het parochieblad vond plaats tussen 1955 en 1965. Niet enkel de oplage maar ook het aantal aangesloten parochies steeg fel in deze periode. Momenteel betrekken maar 44 van de 1.952 Vlaamse parochies geen parochieblad. De oplage schommelt rond de 770.000 exemplaren. De formule van het blad en het unieke abonneringsmechanisme zijn twee ingrediënten die er toe geleid hebben dat gans Vlaanderen is overspoeld door het parochieblad.

Wat de laatste factor betreft kan worden betoogd dat de priesters eigenlijk een soort groothandelaars zijn in parochiebladen. Het zijn zij die het periodiek afnemen van de N.V. Halewijn en het verder verkopen aan de door henzelf geabonneerde parochianen. Elk jaar opnieuw zijn het de priesters (of enkele medewerkers) die de abonnering verzorgen op hun parochie. De uitgevers van het blad behoeven zich hier niet voor in te spannen. Zij zien het *parochie*-blad als het blad van de pastoors. Het is bijgevolg aan hen om het naar eigen goeddunken in te schakelen in het dagdagelijkse werk op hun parochie... en dus afnemers te zoeken voor deze vorm van eigentijdse zielezorg.

Terecht meent Dhr. *Marcel Van Helsen* (hoofd Dienst Parochiebladen) dat dit abonneringssysteem terzelfdertijd mede de *sterkte én zwakte* uitmaakt van *Kerk en Leven*. Een pastoor zal immers maar abonnees aanbrengen in verhouding tot de waarde die hij hecht aan het periodiek en de inspanningen die hij zich getroost om abonnees te werven. Deze opmerking is niet onbelangrijk als men zich realiseert dat het opdrijven van de oplage niet enkel een kwestie is van zieltjes winnen, maar ook vanuit economisch oogpunt een noodzaak is. Het Studieceterium is een autofinancierende onderneming die haar financiële middelen uitsluitend put uit de abonnementsgelden en de reclame-inkomsten die in functie staan van de oplage.

De vele inspanningen die men zich getroost heeft, leidden in 1982 naar de topoplage van 782.945 nummers. Sindsdien gaat het *Kerk en Leven* iets minder voor de wind en daalde de oplage tot zo'n 760.000 exemplaren in 1985. Drie jaar later lijkt het bald een deel van dit verlies te hebben goedgeemaakt. Het is echter zeer de vraag of men er nog zal in slagen om terug de kaap van de 780.000 eenheden te overschrijden.

GELEZEN? NIET GELEZEN?

Het Studiecentrum boekt met zijn uitgaven ontegensprekelijk positieve resultaten. Eén vraag bezorgt de redactieploeg echter herhaaldelijk nachtmerries: wordt het parochieblad gelezen? De vraag of de parochiekroniek wordt gelezen kan zonder twijfel bevestigend worden beantwoord. Ook de bisdompagina's worden, zij het in iets mindere mate, doorgenomen. Problematisch lijken echter de bladzijden met (inter)nationale informatie te zijn. De algemene indruk is dat deze omzeggens niet gelezen worden. Hooguit doorbladert de "lezer" ze, bekijkt hij de titels en neemt hij één artikel door.

Sommige mensen die van ver of van kortbij betrokken zijn bij Kerk en Leven hebben moeite om deze stelling bij te treden. Waar het parochieblad als penetratieblad wordt aangewend, kan er -met reden- worden getwijfeld aan het gelezen-worden van het blad, geven zij toe. Zij zien anderzijds niet in waarom iemand zich zou abonneren op Kerk en Leven om er dan niet in te lezen. Het periodiek wordt niet tot de laatste letter verslonden, maar her en der wordt iets gelezen, is hun redenering. Deze mensen worden o.a. gesteund door bepaalde redacteuren die scherm(d)en met reacties die zij ontvangen hebben op hun geschriften. Indien men niet leest, zou men niet kunnen reageren op de inhoud van de artikels, beweren zij. Zij doen er nog een schepje bovenop door te stellen dat vele brieven afkomstig zijn van niet-abonnees en niet-gelovigen, die zij als hun meest kritische lezers definiëren.

Tegenover deze groep mensen staan degenen die zich behoeden voor een overdreven optimisme en voor zelfbedrog. De echt lezerskring van Kerk en Leven is zeer beperkt, oordelen zij. De grote massa wordt zeker niet bereikt. Deze personen merken tevens op dat niet teveel belang mag worden gehecht aan het aantal CIM-lezers. Dit getal is niet geloofwaardig oordelen zij, tengevolge van de zeer ruwe definitie van CIM-lezer (1).

Hoofdredacteur Dalle heeft herhaaldelijk toegegeven dat zijn blad weinig wordt gelezen. Dit is des te spijtiger omdat het vruchtbaar uitdragen van hun boodschap alzo onrecht wordt aangedaan. De overbenadrukking van het parochienieuws lijkt de abonnees te obstrueren om het blad verder door te nemen. Voor hen zijn de algemene pagina's blijkbaar van secundair belang. Men kan gerust poneren dat velen hun jaarlijkse inschrijving hernieuwen zonder zich af te vragen of het blad *als geheel* wel de gevraagde prijs waard is. Hun enige bekommernis is ook het volgende jaar de parochienieuwtjes te vernemen. Men kan zich trouwens afvragen of de wijze van abonneren *zelf* geen verklaring biedt voor het mindere succes van de algemene bladzijden. Men abonneert zich dan niet op Kerk en Leven omdat men interesse toont voor de inhoud ervan, maar omdat de parochiepriester het vraagt. Hier speelt dan een zekere morele druk mee: "Ik kan toch niet neen zeggen", "Wat zouden de burens wel denken". Men moet al vrij anti-katholiek zijn om geen abonnement te nemen. In het andere geval "kijkt ge niet op die 300 frank", of "gunt ge dat die sympathieke pastoor toch", of ontdoet men zich alzo van "die lastpost die aan de deur staat".

Een lezersonderzoek uit 1965 bracht enkele kenmerken van het parochieblad en zijn publiek aan het licht (Dalle 1966). Op dat moment bezat Kerkelijk Leven 1.219.300 lezers. Op 1.000 Belgen boven de 18 jaar waren er 181 lezer

van Kerkelijk Leven. Voor de redactie stond dit gelijk met zo'n 360 volwassen Vlamingen. Ondanks de hoge oplage, 702.000 exemplaren, bezat het blad maar een lezerscoëfficiënt van 1,7 (t.o.v. kranten 2,8 en weekbladen 3,9). Het parochieblad kende een gelijkmatige verspreiding in alle arrondissementen. Het aantal inwoners per abonnement schommelde tussen 5 en 10.

Slechts in de grote bevolkingscentra was men minder doorgedrongen. Het lezerspubliek van Kerkelijk Leven was betrekkelijk oud: 48% was ouder dan 45 jaar. De 18 tot 25-jarigen maakten slechts 12,9% uit van het lezerstotaal. 82% van de lezers werd aangetroffen in de landelijke gemeenten (niettegenstaande het abonnementsaantal hier lager lag). Tweederde van de lezers had lager of hoger middelbare school gedaan. Iets meer dan de helft behoorde tot de categorie geschoolde en ongeschoolde arbeiders, zonder activiteit of huishoudster. Tot slot bleek 24,8% van de Kerkelijk Leven-lezers geen andere publikatie ter hand te nemen. 20% van de lezers die toch een krant in huis hadden, waren geabonneerd op een niet-katholiek geïnspireerd dagblad.

PROBLEEM-DOELGROEPEN

De meeste Kerk en Leven-lezers zijn de veertig gepasseerd. Dit was twintig jaar geleden reeds zo. Heden geldt deze vaststelling nog steeds. Het parochieblad lijkt dus wel een grijs, maar niet een steeds verder vergrijzend publiek te hebben. Het trekt daadwerkelijk nieuwe lezers aan maar blijkt toch geen greep te hebben op de jongeren. Voor de kinderen reserveert het blad de speciale *Prutske*-pagina. Of dit initiatief echt aanslaat is niet geweten. Waarschijnlijk levert het minder resultaat op dan verwacht. Het succes bij de 15 tot 18-jarigen kan de vergelijking doorstaan met de resultaten die andere publikaties kunnen voorleggen. Men wordt een speciale *jongerenpagina* voorbehouden. Voor de 18 tot 24-jarigen bestaat Kerk en Leven gewoon niet. Laat studeren, een gezin stichten, een carrière beginnen geen tijd vrij om het parochieblad te lezen? Op hun vijftiengste lijken deze personen Kerk en Leven immers te herontdekken. De meest correcte reden voor deze desinteresse ligt waarschijnlijk in het feit dat deze leeftijdscategorie niet echt haar gading vindt in het blad. Er is geen speciale pagina voor dit publiek en er wordt ook niet echt naar hen toe geschreven. De samenstellers van het blad rekenen er een beetje op dat zij *ergens* iets terug vinden dat hun interesse wegdraagt. Van bij het opstarten van het parochieblad hebben de uitgevers duidelijk nagestreefd ook de *rand-katholieken* te bereiken. Hierin lukt men vrij aardig. Op het moment dat er steeds meer lege stoelen te bespeuren waren tijdens de eucharistievieringen, bleef het abonnementsaantal van Kerk en Leven stijgen. Terecht wordt beweerd dat onder de afnemers van Kerk en Leven zich heel wat personen bevinden die slechts zelden praktizeren. Hun aantal wordt op 30% geschat. Het is steeds kannunik Roelands' grote zorg geweest om deze mensen niet verder te laten vervreemden van de Kerk. Door middel van een wekelijks kerkblad diende het contact met hen te worden onderhouden. Het is ten andere merkwaardig dat ondanks het feit dat vele mensen heel wat aan te merken hebben op de Kerk als instituut en op de ouderwetse eucharistie en haar gepatenteerde kerkgangers, velen toch nog kleur bekennen door het parochieblad in huis te hebben. In het licht van de sinds 1982-1983 dalen-

de oplagecurve lijkt het een plausibele verklaring te stellen dat het net deze *anonieme gelovigen* zijn die het vertikken om hun abonnement op Kerk en Leven te hernieuwen of zich voor de eerste maal in te schrijven.

HALEWIJNS TECHNOLOGY

Drukkerij *Van Hoof* uit Ekeren was het eerte bedrijf dat parochiebladen drukte voor het Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie. Naderhand werden ook de ACV-drukkerij *Lux* en drukkerij *De Vlijt* (vanaf 1949) ingeschakeld. Vanaf 1955 zou de N.V. Halewijn het zet- en drukwerk langzamerhand overnemen. Omdat een aantal parochies zich gegroepeerd hebben in één editie, dienen momenteel voor de 1.950 aangesloten parochies "slechts" 1.450 verschillende edities te worden afgewerkt. Op 1.150 hiervan wordt de parochiekroniek meteen gedrukt. Zo'n 350 parochies ontvangen de bladen met een hele of halve blanco pagina en laten de parochietekst door een plaatselijke drukker toevoegen.

Elke week de juiste titel in de juiste parochie bezorgen is een titanenwerk dat slechts door de specifieke technische en administratieve uitrusting en de jarenlange ervaring van de N.V. Halewijn tot een goed einde kan worden gebracht. Zo komen de teksten (en de gegevens voor druk en verzending) van alle parochies te zitten in een farde die een verschillende kleur heeft al naar gelang van het bisdom waartoe de parochie (die bovendien nog een eigen identificatienummer heeft) behoort. Wekelijks worden in de zetterij zo'n 1.700 kolommen tekst gezet voor de parochiebladzijden, een 50-tal voor de bisdompagina's en een 60 à 100 voor de algemene informatie (afhankelijk van het feit of het blad die week op 16 dan wel op 24 bladzijden zal verschijnen). Van de parochiebladzijden wordt op voorhand geen lay-out gemaakt. Het staat de monteerders vrij om zelf een aantrekkelijke bladspiegel uit te werken. De rotatiepersen dienen om de 500 à 1.000 exemplaren te worden stilgelegd. Dan zijn de nummers van een bepaalde parochie afgewerkt en moet men een nieuwe polymeerplaat op de pers bevestigen. Om het werk niet extra gecompliceerd te maken, werkt men het drukwerk af per bisdom. Alleen de kronieken van de parochies met meer dan 400 abonnees worden rechtstreeks op de rotatiepersen gedrukt. De andere bladen worden afgewerkt op de platte of offsetpersen. Op de verzendingdienst worden de bladen gesorteerd volgens uitreikingskantoor. Dit gebeurt niet zonder ongemak vermits de parochiegrenzen niet steeds samenvallen met de postomschrijvingen. Het komt er dus op aan om elk blad ten gepaste tijde in omloop te brengen.

MORREN

Er bestaan tussen de christenen vele tegenstellingen en ook het lezerspubliek van Kerk en Leven is een zeer heterogene groep. De redactieploeg komt alsoo voor de moeilijke opgave te staan iedere stroming binnen de gelovigen-gemeenschap recht te doen. Wat ook het eindresultaat - zowel inhoudelijk als vormelijk - is, altijd weer zal iemand iets aan te merken hebben op het blad en/of de redacteurs.

Ook tegen het opnemen van advertenties in het parochieblad is van verschil-

lende zijden steeds gereageerd geworden. Om de kost- en verkoopprijs te drukken zijn de reclame-inkomsten echter broodnodig. Herhaaldelijk hebben de uitgevers de pastoors trouwens gesuggereerd om tussen de parochieteksten aankondigingen van plaatselijke handelaars op te nemen, ten einde de verdeling van Kerk en Leven op hun parochie te kunnen uitbreiden. Het parochieblad heeft van bij de aanvang kleine aankondigingen en handelspubliciteit opgenomen. In 1951-1952 werd hiertoe de reclameregie *Publidoc* als een onderdeel van de N.V. Halewijn opgericht. Exacte criteria waaraan advertenties moeten voldoen om te worden opgenomen in Kerk en Leven zijn niet voorhanden. De heer *Etienne Jacobin*, gerant van *Publidoc*, beroept zich op zijn ervaring en op de ideologische lijn van het blad om de inhoud en vorm van de aangeboden advertenties te beoordelen. Sinds jaren treft men in Kerk en Leven veelvuldig advertenties aan uit de medische sector naast reclame voor reisagentschappen en scholen.

Voor de jaargang 1946 kostte een abonnement op het parochieblad 30 frank. Twintig jaar later was dit bedrag verdubbeld. Vanaf het begin van de jaren zeventig gingen de abonnementsprijzen fel de hoogte in. In 1975 diende men 150 frank af te dragen. Momenteel schommelt de prijs tussen de 250 en 350 frank. Dit verschil is afhankelijk van het feit of de pastoor parochiegelden in het blad wil pompen of er integendeel iets wil aan overhouden. Bovendien worden de pastoors een bedrag aangerekend in verhouding tot de hoeveelheid parochienieuws die zijn laten zetten. Deze kosten dienen uiteraard te worden verdeeld over het aantal abonnees dat een parochie telt. Voornamelijk de uit de pan rijzende posttarieven (maal 7 tussen 1975 en 1987), de toenemende produktiekosten en de voortdurende loonsverhogingen (in 1954 werkten er 28 personeelsleden, nu meer dan 90) joegen het abonnementsgeld de hoogte in. Toch kost één nummer van het parochieblad nog maar tussen de 5,2 en 7,2 frank.

(GEEN) REDACTIONEEL BELEID

In 1968 kregen kannunik Roelandts, E.H. Dalle en pater Teuwen de hulp van de heer *Jef Festjens*, een leek. De Scheutist *Jos Beel* zou in 1973 de redactie versterken. Deze 5 mensen vormden samen de centrale redactie. De 5 verantwoordelijken voor de bisdombladzijden en de 1.500 "plaatselijke correspondenten" zoals de parochiepriesters graag worden genoemd, genieten een onvoorwaardelijke autonomie om de hen toegewezen ruimte te vullen. De redactiestaf te Antwerpen beschikt over geen geschreven redactionele lijn of principiële verklaring waarnaar hij zich richten kan/moet. De medewerkers baseren zich op de algemene (kerkelijke) journalistieke beginselen en hun persoonlijke opvattingen over hoe een blad als het hunne er behoort uit te zien. Ook van hogerhand werden nooit directieven uitgevaardigd.

Het bevorderen van de godsdienstzin is het *praeceptum primum* van kannunik Roelandts. Dit hoopt hij o.a. te verwezenlijken door uit de verschillende opinies het positieve (d.i. echo's van het Evangelie) te halen en dit in confrontatie met mekaar weer te geven. Verder tracht hij de gelovigen de eucharistie te laten herwaarderen. Sinds enkele jaren wenst hij Kerk en Leven in te schakelen in de Nieuwe Evangelisatie-beweging. Bij dit alles blijft hij het maxime

"la formation par l'information" trouw. Hoofdredacteur Dalle laat het informeren primeren op het brengen van "geestelijke bespiegelingen". Het verdedigen van de zwakken in onze samenleving is zijn stokpaardje. Hij let er bovendien op dat iedereen die "christelijk" is het blad kan lezen en begrijpen. Niet onbelangrijk is zijn bezorgdheid om Kerk en Leven een eigen weg te laten gaan. Het blad mag niet een bepaalde strekking binnen de kerk gaan toebehooren. *Progressief nieuws* krijgt van hem voorrang, want op die manier kan worden meegewerkt aan de Kerk-van-de-toekomst.

De redactieleden meten Kerk en Leven nog heel wat andere taken toe (b.v. pastorale begeleiding, contactmiddel,...), maar waarschuwen er toch voor dat de lezer er voor beducht moet zijn de taken van Kerk en Leven niet te absoluut te zien. Kerk en Leven is een geluidsversterker die de initiatieven die ontspruiten of bestaan in de schoot van de kerk wil voorstellen. Het is niet *een of de* instantie die werd aangesteld om *het* geloof in Vlaanderen te maken, *de* zeden voor te schrijven, laat staan *het* correcte kerkbeeld te weerspiegelen. Het is goed om weten dat Kerk en Leven niet eens officieel namens het Belgische Episcopaat spreekt. Alle verkeerde uitspraken dient het voor eigen rekening te nemen.

Naast de eigen bijdragen, doen de redacteurs een beroep op artikels van aangezochte *gastredacteurs*. Ook worden wel eens ingezonden stukken opgenomen. De eigenlijke samenstelling van het blad verloopt echter wat ongeordend. De redactievergaderingen hebben weinig om het lijf. Er is omzeggens geen overleg of taakverdeling. De inspiratie van het moment, de liturgische kalender, jaarlijks weerkerende acties en actuele gebeurtenissen bepalen de inhoud van het blad. Evalueren is voor de redacteurs een vaag begrip.

Ook de beheerraad van de N.V. Halewijn heeft geen uitgewerkt en coherente visie op de taak van de redactie. Hier is men slechts bekommerd om het oplagecijfer en de verspreiding van een goedkoop blad. Kerk en Leven wordt ten andere ook niet aanzien als een commercieel produkt. Niet winst maken, maar een *service* verlenen, is het doel van Kerk en Leven. De maandelijkse *uitgebreide redactieraad* met de diocesane redacteurs, de perschef van de bisschoppenconferentie en de vertegenwoordiger van het Interdiocesaan Pastoraal Beraad brengt weinig zode aan de dijk. Ook de bisschoppen onthouden zich van enige interventie in het beleid van het interdiocesane blad. Monseigneur C. Eykens fungeerde vroeger als hun proeflezer. Hij heeft echter weinig of geen opmerkingen geformuleerd. De laatste jaren kijkt hij enkel nog maar van ver toe op de Kerk en Leven-inhoud. Zijn *nihil obstat* behoeft men enkel nog maar pro forma.

DE TOEKOMST

De laatste jaren heeft men op linkeroever, zonder veel ruimte voor nieuwe ideeën, elke week een parochieblad (routinematig) samengesteld. Behoudens uitzonderlijke gebeurtenissen zou dit de eerstvolgende jaren ook wel zo gebleven zijn. In december 1986 werd hoofdredacteur Felix Dalle echter ernstig ziek en vroeg hij zijn pensioen aan. Zijn plaats werd in december 1987 ingenomen door de heer *Mark van de Voorde* (voorheen perschef van het Bisdom Brugge). Tesaamen met hem trad ook de heer *Jo Cornille* (tot dan pers-

chef van het Aartsbisdom) in dienst als opvolger van directeur Roelandts (vanaf juni 1988 met rust).

Sinds dhr. van de Voorde aan het roer staat van Kerk en Leven, zijn er al bepaalde zaken gewijzigd aan de Halewijnlaan. De nationale pagina's worden redactioneel beter verzorgd, maar vooral vormelijk oogt het blad al heel wat beter. Het grauwe dagbladpapier wordt wat opgesmukt door gebruik te maken van een steunkleur, de titelpagina kreeg een nieuwe kop en lay-out (o.a. een inhoudsopgave die over één kolom loopt). Nieuw zijn tevens het redactioneel, het wekelijks interview en het opnemen van lezersbrieven. Ook inzake overleg tussen de redacteurs is er reeds het een en ander ten goede gewijzigd. Het is duidelijk dat de nieuwe hoofdredacteur werk wil maken van een *vernieuwd* Kerk en Leven, dat binnen enkele jaren zijn gouden jubileum viert als hedendaagse exponent van de "Gaet en onderwijst alle volkeren"-beweging, en als een witte raaf in de Vlaamse perswereld. Kortom als een *apart* medium.

NOTEN

(*) dit artikel belicht enkele aspecten uit de eindverhandeling van de auteur: *Kerk en leven, een 'apart' medium*, Fac. Soc. Wet., Dep. Communicatiewet., K.U.Leuven, juli 1987, promotor: Dr. W. Van der biesen.

(1) Als CIM-lezer worden niet enkel aanzien de subjecten die bij het CIM-lezersonderzoek verklaren in de voorgaande week een nummer van het desbetreffende blad te hebben gelezen, maar ook zij die verklaren een nummer te hebben *doorbladerd* of *doorgekeken*.

LITERATUURLIJST

Contactblad Kerkelijk Leven. Antwerpen, Halewijn, 1-8, 1964-1966.

Contactblad Kerk en Leven. Antwerpen, Halewijn 9-34, 1966-1986.

Daco. Antwerpen, Diocesaan Seminarie, 11 (6): 76-99.

Dalle, F. (1966), *Hoe worden we gelezen? Rapport inzake aantal en aard der lezers van Kerkelijk Leven opgesteld o.b.v. het B.S.R.-onderzoek van september-oktober 1965*. Antwerpen, s.n.

Emmeregts, K. (1947), Onze nieuwe stichting op St.-Anneke, *Dominikaans Leven*, 2 (5): 476-479.

Janssens, B. (1957), Het studiecentrum voor Zielesorg & Predicatie, *Dominikaans Leven*, 18 (4): 144/28-147/31.

Mededelingen van het Studiecentrum voor Parochiale Zielesorg. Antwerpen, Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie, 1946-1958.

Mededelingen van het Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie. Antwerpen, Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie, 1946-1952.

Ministrando, mededelingen van het Bisdom Brugge, Brugge, 9 (25): 377-400.

Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie (1956), *Jaarverslag 1955*, Antwerpen, Studiecentrum voor Zielesorg en Predicatie.

Universitaire parochie Leuven (1969), *Kerkelijke berichtgeving en opiniëring in ons land, verslag van het studieweekend van 4 en 5 oktober 1969*. Leuven, Universitaire Parochie Leuven.

XXX(1979), *Persklaar, de parochie in het nieuws*. Brussel LICAP.

Interviews met de heren Jos BEEL, Felix DALLE, Leon DENOLLET, Jef FESTJENS, Frans JANSSENS, Jan JANSSENS, Raymond ROELANDTS, Stan SCHMOOK, Jan VAN DEN ABEELE en Marcel VAN HELSEN.